

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Кочубей Ольги Святославівни «Психологічні чинники становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07– педагогічна та вікова психологія

У державній програмі модернізації вищої освіти компетентнісний підхід є одним з важливих концептуальних положень оновлення її змісту. Інтеграція України до європейського та світового економічного простору, розширення міжнародних контактів, зростання обсягів міжнародної торгівлі та дипломатичної діяльності призвели до того, що професія філолога, який володіє навиками перекладу, є однією з найбільш затребуваною у нашій країні. Зміни освітньої програми, які відбуваються в Україні останніми роками, також свідчать про необхідність підготовки великої кількості висококваліфікованих філологів з належним рівнем перекладацької компетентності.

Отже, зміни, які мають місце, обумовлюють підвищені вимоги до спеціалістів-філологів саме в галузі перекладу. Знання філологом іноземної мови є базовою, але далеко не достатньою умовою його професійної компетентності. Саме належний рівень перекладацької компетентності і забезпечує адекватність перекладу інформації, на основі якої приймаються життєво важливі рішення. Висока відповідальність за результати перекладу, обставини професійної діяльності перекладача, складність самого процесу перекладу висувають певні вимоги до особистості перекладача.

Актуальність проблеми формування належного рівня перекладацької компетентності як складника професійної іншомовної комунікативної компетентності (тобто здатності вільно спілкуватися іноземною мовою), дослідження психологічних чинників, умов та особливостей становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів є також важливим науково-практичним завданням, оскільки сприяє розробці відповідних державних програм з дотичних до цієї проблеми навчальних предметів, активному впровадженню у навчальний процес вищої школи нових освітніх моделей та технологій, які б забезпечували не лише набуття майбутніми філологами певних знань, умінь та навичок з предметів, а й особистісний розвиток студентів, що на сьогоднішній день має, безумовно, неабияке значення.

Оцінюючи рецензовану працю, слід одразу ж погодитись із визначенням об'єкта та предмета дослідження, постановкою мети і основних завдань, а також із вибором методів дослідження, які не обмежувалися лише стандартними підходами. Дисертантка розробила та запропонувала шляхи застосування таких методів, що виявились найбільш адекватними завданням дослідження. Серед останніх – не тільки методи кількісного аналізу та відповідні процедури статистичної обробки результатів, й метод якісного аналізу, завдяки якому у стислі терміни і для невеликих контингентів досліджуваних можна виявляти характерні відмінності між ними, визначати глибинні чинники-детермінанти у досліджуваних феноменах та процесах.

Матеріали першого розділу «Теоретико-методологічні основи перекладацької компетентності філолога» свідчать про те, що дисертантка добре володіє відповідною інформацією, кваліфіковано аналізує різноманітні теоретичні підходи до проблеми визначення структури, генези та змісту перекладацької компетентності, описує особливості функціонування перекладацької діяльності та типологію перекладів у контексті сучасної соціально-психологічної проблематики.

Важливим є те, що в цьому розділі проаналізовано підходи вітчизняних і зарубіжних психологів до аналізу та тлумачення поняття «перекладацька компетентність майбутніх філологів», обґрунтовано зміст структурних компонентів перекладацької компетентності тощо. Врахувавши результати теоретичного аналізу, О.С. Кочубей сформулювала власне визначення терміну «перекладацька компетентність», під яким вона розуміє «володіння фахівцем відповідними психологічними ресурсами: знаннями, вміннями і навичками, настановленнями, які дозволяють йому діяти самостійно і відповідально у процесі виконання професійної діяльності (стор. 57).

При цьому дисертант наголошує, що структуру перекладацької компетентності становлять знання, уміння і навички, які входять не лише до когнітивної, операціонально-технологічної сфер діяльності, але й до етичної, соціальної, поведінкової (конативної), тобто, це – вміння встановлювати контакти, продуктивно та ефективно розв'язувати типові професійні задачі, контролювати свої емоції.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури автором роботи було окреслено зміст базових функцій перекладача: когнітивно-інформаційної, організаторської, проектувальної, посередницької, гностичної, креативної тощо. Дисертантом запропоновано додаткові функції перекладача, а саме регулятивну та трансляційно-трансформаційну. Зазначено, що філолог виконує регулятивну функцію: з одного боку, обираючи з оригіналу в переклад те, що буде

доступним носіям спільної зі спеціалістом культури, з іншого – посилюючи і наголошуючи в тексті перекладу на тому, що може пройти повз аудиторії непоміченим, але при цьому є для даного твору принципово важливим. Регулятивна функція щільно пов'язана з трансляційно-трансформаційною: перекладач переносить в інший культурно-мовний вимір елементи тексту оригіналу, які читачі можуть сприйняти і зрозуміти дещо неадекватно.

В другому розділі «Психолого-педагогічні основи становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів» запропоновано структуру перекладацької компетентності майбутніх філологів, описано констатувальне дослідження та проаналізовано отримані результати. Дисертантка зазначає про те, що складність побудови структури перекладацької компетентності зумовлюється поліфункціональністю перекладацької професії та високими вимогами, що висуваються до особистості філолога, якій виконує свої професійні обов'язки в умовах міжкультурної комунікації [стор. 59].

Заслуговує на увагу той факт, що Кочубей О. С. розмежовує поняття «професійна компетентність» та «перекладацька компетентність». Вона стверджує, що перекладацька компетентність є більш вузьким за структурою поняттям [стор. 60], яка складається з трьох компонентів (які, в свою чергу, вміщують певні компетенції: 1) *когнітивний* (мовна, мовленнєва (або комунікативна), лінгвокраїнознавча та інтерпретативна компетенції); 2) *соціально-психологічний* (соціально-особистісні, загальнонаукові, міжкультурна та інформаційна компетенції) та *аксіологічний* (творча, прогностична та ціннісна компетенції). Структуру перекладацької компетентності філолога подано на стор. 62.

Щодо методичного забезпечення процесу дослідження перекладацької компетентності майбутніх філологів, то слід зазначити про те, що емпіричне дослідження перекладацької компетентності студентів факультетів іноземної філології вищих навчальних закладів (ВНЗ) України включало чотири етапи: 1) підготовчий – 2005-2006 рр.; 2) етап констатувального дослідження – 2007-2008 рр.; 3) етап формувального експерименту – 2009–2012 рр.; 4) заключний – 2012 – 2014 рр. (стор. 76-77).

Варто зазначити про досить значну вибірку учасників експерименту, - до його проведення біло залучено 1936 студентів 1-5 курсів шести ВНЗ (Рівненського державного гуманітарного університету, Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, Кременецької гуманітарної педагогічної академії імені Т. Г.

Шевченка, Донецького інституту управління, Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова), в ролі експертів виступили 46 викладачів вищезазначених ВНЗ (стор. 77-78).

Для визначення рівнів сформованості кожного підструктурного елементу когнітивного, соціально-психологічного та аксіологічного компонентів перекладацької компетентності майбутніх філологів автор роботи використовувала цілу низку методик і методів (стор.78-94).

Результати констатувального експерименту щодо рівня сформованості перекладацької компетентності майбутніх філологів та їх аналіз автор роботи подає в п.п. 2.3. Констатувальне дослідження складалось із чотирьох етапів, на кожному з яких автор робила висновок щодо сформованості певного компоненту перекладацької компетентності студентів.

Перший етап констатувального дослідження був спрямований на оцінку даних за мовною (лінгвістичною), мовленнєвою (комунікативною), лінгвокраїнознавчою та інтерпретативною компетенціями (стор. 95). Дисертантка зазначає про те, що результати аналізу перекладів студентів свідчать про те, що на першому етапі виконання перекладу тексту більшість респондентів (понад 70 % в кожній групі) використовували тією чи іншою мірою буквальний переклад. Це підтверджує той факт, що у студентів не було стійких навиків перекладу (стор. 98). Результати, що були отримані О.С. Кочубей на першому етапі констатувального експерименту, свідчать про недостатній рівень розвитку когнітивного компоненту перекладацької компетентності студентів (стор. 115).

За результатами аналізу рівня сформованості перекладацької компетентності студентів зі всіма підструктурними компонентами перекладацької компетентності (когнітивним, соціально-психологічним та аксіологічним) автор роботи дійшла висновку про необхідність застосування спеціальної програми задля формування належного рівня перекладацької компетентності майбутніх філологів (стор. 137).

У третьому розділі «Емпіричне дослідження перекладацької компетентності майбутніх філологів» побудовано структурно-функціональну модель становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів, охарактеризовано програму становлення перекладацької компетентності студентів філологічних спеціальностей, описано формувальний експеримент, проаналізовано емпіричні дані, сформульовано психологічні особливості, чинники та умови становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів. З метою формування належного рівня перекладацької компетентності дисертанткою було розроблено структурно-функціональну

модель, яку було успішно апробовано на етапах участі студентів у формувальному експерименті.

Структурно-функціональна модель становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів (стор.143) передбачала використання програми фасилітації формування перекладацької компетентності, яка, в свою чергу, складалася з чотирьох блоків: мотиваційно-моделюючого, організаційно-прогнозувального, змістово-діяльнісного та рефлексивно-оцінювального.

Значний інтерес становить, на наш погляд, також і те, що, проаналізувавши особливості становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів дисертантка розробила «Шкалу експертної оцінки та самооцінки соціально-особистісних та загальнонаукових компетенцій майбутніх філологів», та апробувала її у формувальному експерименті. Дисертантом запропоновано програму психологічного тренінгу «Становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів» та реалізовано систему корекційно-розвивальних занять, метою яких є набуття студентами перекладацької компетентності (стор. 145). Цей тренінг О. С Кочубей було успішно апробовано на етапі проведення формувального експерименту.

З урахуванням отриманих у формувальному експерименті результатів автор роботи сформулювала особливості становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів: 1) врахування викладачем складної структури перекладацької діяльності, а саме її базових функцій (інформаційно-аналітичної, герменевтичної, мовленнєво-прогностичної, міжкультурно-посередницької, конструктивно-перетворювальної, організаційно-адаптивної, міжособистісно-комунікативної, контролюючої, кумулятивної); 2) організація перекладацької діяльності майбутніх філологів з метою актуалізації лінгвістичної, комунікативної, лінгвокраїнознавчої, інтерпретативної, міжкультурної, інформаційної, творчої, прогностичної, ціннісної, а також соціально-особистісних та загальнонаукових компетенцій; 3) актуалізація викладачем орієнтувальних, інформаційно-аналітичних, прогностичних, візуально-презентативних, креативних, рефлексивних вмінь студентів, а також вміння полемізувати, комунікативних та організаторських здібностей майбутніх фахівців, а також професійно-значущих здатностей; 4) сформованість у майбутніх філологів стратегій здійснення перекладацької діяльності: дешифровки смислу; виявлення складових смислу; інтерпретації значень; оцінно-ціннісного компаративного аналізу міжкультурних явищ, встановлення міжкультурних зв'язків та відмінностей; пошуку оптимального варіанту передачі смислу іншій людині. В свою чергу, до психологічних чинників становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів Ольга Святославівна віднесла: готовність студентів до участі в програмі формування

перекладацької компетентності, а саме у психологічних тренінгах, ділових і рольових іграх, в яких враховано ступінь достовірності матеріалу із іноземної мови, актуалізовано рівень когнітивної, мовної, комунікативної та соціокультурної складності особистості студентів, забезпечено методичну ефективність виконання студентами завдань з метою підготовки майбутніх фахівців до виконання ролі культурного посередника та суб'єкта діалогу культур; готовність студентів до самостійного здійснення перекладацької діяльності та прийняття професійно-виважених рішень, формування базових компетенцій, які входять до когнітивного, соціально-психологічного та аксіологічного компонентів перекладацької компетентності; формування у студентів організаторських та комунікативних здібностей, їх вміння працювати в команді; використання сучасних інформаційних технологій в процесі підготовки майбутніх філологів до здійснення перекладацької діяльності; включення студентів до діяльності, наближеної до реальних умов професії.

Підкреслимо також і той очевидний факт, що результати опанованого дослідження знайшли своє публічне висвітлення у 22 публікаціях, з них – 6 статей у фахових наукових виданнях з психології, затверджених МОН України, 2 статті – у науково-метричному фаховому виданні, 9 – тез виступів на 6 наукових конференціях різних рівнів, 4 статті – у інших виданнях, 1 – методичний посібник.

Автореферат дисертації відповідає структурі і змісту дисертації.

Істотних зауважень до оформлення роботи немає.

Оцінюючи рецензовану працю загалом вельми позитивно, хочемо водночас зазначити те, що вона не вільна від деяких недоліків, а саме:

1. У першому розділі дисертації О.С.Кочубей проаналізовано перекладацьку компетентність з позицій діяльнісного, синергетичного, системного, особистісно-діяльнісного, акмеологічного, культурологічного та раціогуманістичного підходів. Так, дисертантка зазначає, що з позицій системного підходу під перекладацькою компетентністю розуміються не тільки знання, які мають практичне значення, але й світоглядну позицію фахівця, його загальні уявлення про природу, суспільство та інших людей (с. 30 дисертації). При цьому світоглядну позицію фахівця не було проаналізовано у даній дисертаційній праці, а це, на нашу думку, значно збагатило б цю роботу, посилило її теоретичне значення тощо.

2. Описуючи структуру перекладацької компетентності майбутніх філологів, О.С.Кочубей зазначає, що до когнітивного компоненту входить мовна (або лінгвістична) компетенція (с. 62 дисертації). Проте, якщо розглядати зміст цієї компетенції, а також проаналізувати особливості її функціонування з філософської точки зору, то дану складову, на нашу думку, радше було би

віднести до соціально-психологічного компоненту перекладацької компетентності філолога.

3. В дисертації О.С. Кочубей неодноразово наголошує, що успішність перекладацької діяльності філолога залежить від наявності певних “спільних зон” в індивідуальних ментальних просторах автора вихідного тексту і перекладача (с. 35-36, с. 41 дисертації). Також добре відомим є факт, що відповідно до теорії кроскультурної діяльності та комунікації переклад буде більшою мірою вдалим і результативним, чим ширшими стануть “зони” перетину індивідуальних ментальних просторів автора вихідного тексту і перекладача. Саме спільність ментальних просторів зумовлює вербальну репрезентацію контексту засобами мови перекладу, яка відображуватиме психосеміотичні особливості як автора тексту, так і перекладача. Проте, в дисертаційному дослідженні не досліджено ментальні простори автора вихідного тексту і перекладача у випадку здійснення останнім художнього перекладу, хоча, на нашу думку, таке дослідження мало б бути проведене із застосуванням методу семантичного диференціалу, що дало б можливість дисертантці зробити цікаві, науково обґрунтовані висновки.

Зазначені недоліки не є такими, що могли б знизити нашу загалом високу оцінку проведеного дослідження і його висвітлення в дисертаційній праці, авторефераті та в публікаціях.

Отже, дисертаційне дослідження Кочубей Ольги Святославівни є самостійним, завершеним дослідженням актуальної проблеми, що становить теоретичний інтерес і має практичне значення. Дослідження відповідає вимогам, що їх ставить МОН України до кандидатських дисертацій, а його автор – Кочубей Ольга Святославівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
директор Департаменту персоналу Адміністрації
Державної прикордонної служби України
полковник

«08» лютого 2016 року

Волобуєва О.Ф.

